

Μέρος 1. Για την οικονομική και αναπτυξιακή πολιτική

Οι σημαντικές εξελίξεις στην ελληνική οικονομία κατά το 2005 και κατά το τρέχον έτος, κατά την γνώμη του ΙΝΕ, είναι η μείωση του ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ, η επαναφορά στη δημόσια συζήτηση και στα κέντρα λήψης αποφάσεων της λανθασμένης άποψης ότι η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται κυρίως ή αποκλειστικά από το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, και τέλος, η απόπειρα σαρωτικών αλλαγών στις εργασιακές σχέσεις.

1 Η επιβράδυνση της οικονομίας

Κατά το 2005 διακόπηκε η ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας που είχε ως σημείο εκκίνησης το έτος 1996. Παρόλο που οι επιδόσεις της παραμένουν καλές σε διεθνή σύγκριση, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης κατά το παρελθόν έτος (3,6%) παρουσίασε σημαντική κάμψη έναντι της πενταετίας 2000-2004 (όταν κατά μέσο όρο ανερχόταν σε 4,5% περίπου). Σύμφωνα με όλες τις προβλέψεις, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης δεν θα ανακάμψει και θα διατηρηθεί στα ίδια επίπεδα κατά το τρέχον και το επόμενο έτος.

Η μέτρια κάμψη του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ αποκρύπτει την θεαματική επιδείνωση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου: κατά το πρώτο τρίμηνο του 2005 ανακόπηκε η δεκαετής περίοδος ταχείας ανόδου των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και κατά τα τρία επόμενα τρίμηνα υπήρξε καθαρή μείωση (συνολικά -1,2% σε ετήσιο ρυθμό). Σχεδόν μηδενική ήταν η αύξηση των επενδύσεων σε μηχανικό εξοπλισμό κατά το παρελθόν έτος έναντι μέσου ετήσιου ρυθμού αύξησης περίπου 8% κατά την πενταετία 2000-2004. Η στασιμότητα των επενδύσεων σε μηχανικό εξοπλισμό, σε συνδυασμό με την επιβράδυνση της μεγέθυνσης του ΑΕΠ επέφερε σημαντική επιβράδυνση και στην παραγωγικότητα της εργασίας. Αντιθέτως, ενθαρρυντικές είναι οι ενδείξεις σχετικά με την πορεία της απασχόλησης. Κατά την εκτίμηση του ΙΝΕ, η βελτίωση αυτή δεν οφείλεται στις «διαρθρωτικές αλλαγές» στην αγορά εργασίας αλλά είναι το αποτέλεσμα της δεκαετούς μεγέθυνσης του ΑΕΠ με ρυθμούς που υπερέβαιναν το 3%.

Η επιδείνωση του 2005, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, σύμφωνα με όλες τις προβλέψεις δεν αποτελεί το προοίμιο μιας ακόμη μεγαλύτερης επιδείνωσης κατά το τρέχον και το επόμενο έτος. Εντούτοις, μεσοπρόθεσμα δεν είναι δυνατό να διατηρηθεί ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης σε σχετικά υψηλά επίπεδα (άνω του 3,5%) παρά μόνον εάν ανακάμψουν οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Η εκτίμηση του ΙΝΕ είναι ότι οι δημόσιες επενδύσεις θα έπρεπε να αναλάβουν ρόλο προωθητικό της μεγέθυνσης του ΑΕΠ και των ιδιωτικών επενδύσεων. Όπως αποδείχθηκε στο πρόσφατο παρελθόν (1990-2004), οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου δεν αυξάνονται παράλληλα με την αύξηση της κερδοφορίας, αλλά κυρίως παράλληλα με την συνολική ζήτηση. Οι απαισιόδοξες προσδοκίες που διαμόρφωσαν οι επιχειρήσεις σχετικά με τη ζήτηση, αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, είναι η προφανής αιτία της κάμψης των επενδύσεων και του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ (αφού η κερδοφορία διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα και τα επιτόκια παραμένουν χαμηλά).

Η ασκούμενη οικονομική πολιτική φέρει σοβαρές ευθύνες για τη διαμόρφωση του αρνητικού επενδυτικού κλίματος, όχι μόνον για τις αποφάσεις της, αλλά και για την αδικαιολόγητα ζοφερή εικόνα που δημιούργησε σε σχέση με τις εσωτερικές δυνάμεις και τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Η μεταστροφή της, με την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, μπορεί να συμβάλει στην επαναφορά της ελληνικής οικονομίας σε ταχύτερους ρυθμούς μεγέθυνσης και να απομακρύνει τον κίνδυνο μιας σοβαρής επιδείνωσης μετά το 2008.

2 Κόστος εργασίας και ανταγωνιστικότητα

Η οικονομική πολιτική που ασκείται στην Ελλάδα βασίζεται στην άποψη ότι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας θα προέλθει μέσω της μείωσης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και μέσω των διαρθρωτικών αλλαγών στην αγορά εργασίας, παρά την επίσημη ρητορική περί «οικονομίας της γνώσης», βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων, αναπροσανατολισμού της παραγωγής σε προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας κλπ. Η άποψη αυτή, ενώ είχε υποχωρήσει κατά τι στη διάρκεια της τελευταίας πενταετίας, επανήλθε κατά το 2005 με σφοδρότητα, τόσο στα κέντρα λήψης αποφάσεων, όσο και στη δημόσια συζήτηση.

Ωστόσο, μετά από αρκετά έτη εφαρμογής της πολιτικής συμπίεσης του πραγματικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Ελλάδα (βλ. αναλυτικά στο Μέρος 3) είναι αδύνατο να επαληθευθούν οι προσδοκίες που στηρίχθηκαν στην απλοϊκή θεώρηση σύμφωνα με την οποία το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος είναι ο κυριότερος ή ο μοναδικός καθοριστικός παράγοντας της ανταγωνιστικότητας. Η σχέση του κόστους εργασίας και της ανταγωνιστικότητας παραμένει αμφίβολη και για τις άλλες χώρες, πέραν της Ελλάδας, και οι επιδόσεις όσων εξ αυτών έχουν υψηλότερο μοναδιαίο κόστος εργασίας παραμένουν εξαιρετικές στις διεθνείς αγορές. Αλλά και αντίστροφα, οι επιδόσεις πολλών χωρών με χαμηλούς μισθούς και χαμηλό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος δεν παρουσίασαν βελτίωση. Τέτοια είναι η περίπτωση και της Ελλάδας, όπου το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος μεταξύ 1995 και 2005, υπολογισμένο σε εθνικό νόμισμα, αυξήθηκε λιγότερο από όσο στις 35 πιο ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη, με τις οποίες διεξάγεται το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας (βλ. αναλυτικά στο Μέρος 3 της έκθεσης για την ορθή σύγκριση του μοναδιαίου κόστους εργασίας μεταξύ χωρών).

Γιατί, όμως, η μείωση του μοναδιαίου κόστους εργασίας δεν μετατρέπεται πάντοτε σε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας; Διότι μεταξύ κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και τιμής παρεμβάλλονται τα περιθώρια κέρδους. Στην Ελλάδα, οι τιμές αυξάνονται ταχύτερα από το μοναδιαίο κόστος εργασίας (ακόμη και αν λάβουμε υπόψη μας τις αυξήσεις στις τιμές των πρώτων υλών και άλλων στοιχείων του κόστους παραγωγής). Με άλλα λόγια, οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα συστηματικά αυξάνουν τα περιθώρια κέρδους έτσι ώστε ακόμη και όταν οι αυξήσεις του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος είναι μικρές, οι τιμές να αυξάνονται σημαντικά. Απλούστερα, στην Ελλάδα κυριαρχεί ο «πληθωρισμός

κερδών».

Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας κατά την τελευταία πενταετία επιδεινώθηκε -και αυτό το κρίνουμε με βάση τους δείκτες του εξωτερικού εμπορίου (εξαγωγικές επιδόσεις, διείσδυση των εισαγωγών, εμπορικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ κ.ά.), όχι επειδή αυξήθηκαν οι απαιτήσεις των εργαζομένων στην Ελλάδα περισσότερο από όσο στις άλλες αναπτυγμένες χώρες, αλλά επειδή ανατιμήθηκε το ευρώ, αυξήθηκαν τα περιθώρια κέρδους στην Ελλάδα, και επειδή οι επιχειρήσεις κάνουν ελλιπή προσπάθειά για να βελτιώσουν τη διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα (ποιότητα, συσκευασία, δίκτυα εμπορίας, υγειονομική ασφάλεια κλπ).

Πρέπει να εγκαταλείψουμε, λοιπόν, την ιδεολογικοποιημένη άποψη ότι το κόστος εργασίας καθορίζει την ανταγωνιστικότητα και να στραφούμε σε άλλες απόψεις, όπως αυτή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹ (DG II), σύμφωνα με την οποία είναι ανταγωνιστική μια χώρα εάν:

- η παραγωγικότητά της αυξάνεται με ρυθμό παρόμοιο ή ταχύτερο με τον αντίστοιχο των χωρών εκείνων που είναι οι κυριότεροι ανταγωνιστές της στο διεθνές εμπόριο και διαθέτουν παρόμοιο επίπεδο ανάπτυξης,
- διατηρεί τις εξωτερικές της ισορροπίες μέσα σε συνθήκες ανοικτής οικονομίας,
- διατηρεί την απασχόλησή της σε υψηλά επίπεδα.

Ο ορισμός αυτός λαμβάνει υπόψη του το γεγονός ότι τα εθνικά παραγωγικά συστήματα διαφέρουν ως προς τις ιστορικές και θεσμικές συνθήκες εντός των οποίων λειτουργούν, ως προς το μέγεθος και την δομή των επιχειρήσεων, τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των προμηθευτών και των αγοραστών, την δικτύωσή τους, την ποιότητα του εργατικού δυναμικού που απασχολούν, και ως προς άλλα χαρακτηριστικά που έχουν μεγάλη σημασία για τις επιδόσεις μιας χώρας στο διεθνές εμπόριο. Στην ανταγωνιστικότητα μιας χώρας με την έννοια των παραπάνω ορισμών συμβάλει μεγάλος αριθμός ιστορικών, κοινωνικών, τεχνολογικών και πολιτικών συντελεστών όπως το επίπεδο της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται στην χώρα, το μέγεθος των μονάδων παραγωγής, το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού, ο ρυθμός ανανέωσης του μηχανικού εξοπλισμού, ο ρυθμός αντικατάστασης εργασιακών λειτουργιών από μηχανικά συστήματα, το είδος προϊόντων στα οποία διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα, δηλαδή το είδος προϊόντων που είναι σε θέση να παράγει οικονομικότερα, οι ιστορικές της σχέσεις με την διεθνή οικονομία που εξηγούν την ύπαρξη ή όχι σημαντικών εμπορικών συναλλαγών με συγκεκριμένες αγορές, τις γεωγραφικές περιοχές με τις οποίες ανταλλάσσει προϊόντα, τις παραδοσιακές κοινωνικές σχέσεις μέσα στους χώρους εργασίας και τις επιπτώσεις τους ως προς τον σχηματισμό των μορφών συλλογικής οργάνωσης της εργασίας, το πλαίσιο διαμόρφωσης των εργασιακών σχέσεων, η ποιότητα και η φήμη των προϊόντων κλπ.

¹ European Economy No 63/1997, σελ.53-55

Το σύνολο των παραπάνω στοιχείων αποτελεί τη *διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα* σε αντιπαράθεση με την *ανταγωνιστικότητα τιμής* που αναφέρεται στο ύψος των τιμών με τις οποίες η εγχώρια παραγωγή ανταγωνίζεται τα ξένα προϊόντα, είτε στην εγχώρια αγορά είτε στις αγορές του εξωτερικού.

Βεβαίως, υποτίθεται ότι όλοι συμφωνούν σε έναν τέτοιο, συνολικό ορισμό της ανταγωνιστικότητας, ο οποίος περιλαμβάνει μεγάλο πλήθος παραγόντων που την καθορίζουν. Εντούτοις, ο διάλογος γύρω από τα θέματα της ανταγωνιστικότητας μεταξύ όλων των μερών που εμπλέκονται δεν είναι γόνιμος καθώς πίσω από την συνήθη ρητορική περί «οικονομίας της γνώσης», βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων, αναπροσανατολισμού της παραγωγής σε προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας κλπ αποκρύπτεται επιμελώς, όπως απέδειξαν τα γεγονότα του 2005, η εμμονή στον ορισμό της ανταγωνιστικότητας με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.

3 Η απόπειρα αποδιάρθρωσης των εργασιακών σχέσεων

Αποτελεί τομή, στην ιστορία των εργασιακών σχέσεων στην Ελλάδα, σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, η ευθεία επίθεση στα εργασιακά και ασφαλιστικά δικαιώματα των εργαζομένων που είχε ως σημείο εκκίνησης τη συμφωνία στον ΟΤΕ, συνεχίζεται σήμερα με την κρατική παρέμβαση στο ασφαλιστικό των Τραπεζών και την ιδεολογική προετοιμασία για παρεμβάσεις και ρυθμίσεις στο συνταξιοδοτικό, με τα νομοσχέδια για το κόστος των υπερωριών, τη διευθέτηση του χρόνου εργασίας και αργότερα με τη συνταγματική αναθεώρηση του καθεστώτος της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων. Η επίθεση αυτή έχει εισάγει την ελληνική οικονομία στο στάδιο ολοκλήρωσης του νεοφιλελεύθερου προγράμματος θέτοντας στο στόχαστρο όχι μόνο τις κοινωνικές κατακτήσεις των εργαζομένων στη χώρα μας αλλά και τη δυνατότητα συλλογικής και οργανωμένης εκπροσώπησης και διαπραγμάτευσης.

Από την έκβαση της αντιπαράθεσης του νεοφιλελεύθερου μετώπου, που συγκροτήθηκε και δραστηριοποιήθηκε κατά το 2005, με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων, κρίνονται όχι μόνο οι εργασιακές σχέσεις, αλλά και το μέλλον του συνδικαλισμού στη χώρα μας για τις επόμενες δεκαετίες. Με αποδυναμωμένες τις εργατικές ενώσεις είναι αμφίβολο αν θα διατηρηθούν βασικές ρυθμίσεις στην αγορά εργασίας που αφορούν στους κατώτατους μισθούς, στα θεσμικά ελάχιστα, τα ασφαλιστικά δικαιώματα κλπ. Κατά την εκτίμηση του ΙΝΕ, η απόπειρα αποδυνάμωσης, απαξίωσης και κατάργησης των εργατικών ενώσεων, επιχειρείται προκειμένου να δημιουργηθούν οι συνθήκες που θα επιτρέψουν τη συνολική «μεταρρύθμιση» του ασφαλιστικού, το οποίο είναι το πλέον ακανθώδες ζήτημα για τους εργαζόμενους στην Ελλάδα.

Η αναμέτρηση της κυβέρνησης με τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων του ευρύτερου δημόσιου τομέα σχετίζεται και με τον στόχο της ανόδου της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών και την ιδιωτικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων

και οργανισμών και των υπό κρατικό έλεγχο τραπεζών - πλην ίσως ελάχιστων εξαιρέσεων - και την επέκταση της δράσης του ιδιωτικού κεφαλαίου σε όλους τους τομείς κοινής ωφέλειας και παροχής κοινωνικών αγαθών. Η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών και των υπό κρατικό έλεγχο τραπεζών προϋποθέτει μειώσεις προσωπικού και ανατροπή των εργασιακών σχέσεων, ενώ συνεπάγεται τεράστια επιβάρυνση για τον κρατικό προϋπολογισμό, την κοινωνική ασφάλιση και άρα τους φορολογούμενους πολίτες και τους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα. Μέσω της ανόδου της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών επιδοτούνται οι μέτοχοι και καθίσταται ελκυστική για τους «επενδυτές» η πλήρης ιδιωτικοποίηση αυτών των επιχειρήσεων. Αντιστρόφως, η βαθμιαία διείσδυση του ιδιωτικού τομέα σε τομείς κοινής ωφέλειας και παροχής κοινωνικών αγαθών διαβρώνει ήδη τις εργασιακές σχέσεις στις πρώην κρατικές επιχειρήσεις και στον δημόσιο τομέα.

Οι εργασιακές κατακτήσεις και τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των εργαζομένων στις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς πρέπει και μπορούν να διατηρηθούν, ταυτόχρονα με την ορθολογική αναδιοργάνωση και την ανάπτυξη αυτών των επιχειρήσεων και οργανισμών. Η στρατηγική σημασία του δημόσιου τομέα για την οικονομική ανάπτυξη και τη διασφάλιση της πρόσβασης όλων των πολιτών στα κοινωνικά αγαθά επιβάλλει την ποιοτική αναβάθμιση των προϊόντων και των υπηρεσιών που παρέχουν οι δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί προς το κοινωνικό σύνολο.